

βάθος 2,60 μ. κατά την βορειοδυτική γωνία, εντός στρώματος χαλίκων, άμφορείς του ώριμου γεωμετρικού ρυθμού παρασυρθείς προφανώς έως εκεί υπό των υδάτων του ποταμού. Ἡ έρευνα εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀνετέθη εἰς τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω Ἐπιμελήτριαν.

4. Θεμέλια οἰκίας Μπακαλόγιαννη. Ἐγένετο σχέδιον τῶν ἀποκαλυφθέντων ὑπὸ τὰ θεμέλια τοίχων καὶ ἐκαθαρίσθη εἰς τάφος, πιθανῶς βυζαντινῶν χρόνων, ἀκτέριστος. Ἐξήχθη καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἀργους μαρμαρίνη λυχνία ἐπὶ ὕψηλου ποδὸς ἐν εἰδει κιονίσκου.

N. M. ΒΕΡΒΕΛΗΣ

*

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΦΕΝΕΟΥ 1958, 1959, 1961

Ἡ τυχαία ἀνεύρεσις κανονικῶς ἐξεργασμένων παρολίθων ἐντὸς τοῦ κτήματός του, ὑπὸ τοῦ ἰδιώτου Π. Τσιάνου, ὠδήγησεν εἰς τὴν διεξαγωγὴν δοκιμαστικῆς ἀρχικῶς καὶ συστηματικῆς ἀκολούθως ἀνασκαφῆς εἰς τὴν περιοχὴν Καλυβίων Κορινθίας, ἧτις ἐταυτίσθη πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἀρκαδικὴν πόλιν Φενεόν.

Ἡ Ἀκρόπολις τῆς Φενεοῦ κεῖται ἐπὶ κωνικοῦ λόφου (Πί ν. 62 α-β) ὑψομένου κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν πλευρὰν τῆς μεγάλης πεδιάδος, ἢ κατὰ ἐκτείνεται νῦν εἰς τὴν περιοχὴν, τὴν ὁποίαν παλιὰ καιροὺς κατελάμβανεν ἡ ὁμώνυμος λίμνη¹. Ὁ λόφος οὗτος καταλήγει πρὸς Β. καὶ πρὸς Ν. εἰς δύο ταπεινότερους ὁμαλοὺς λοφίσκους. Περί τὴν ἀκρόπολιν καὶ πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς διεκρίνοντο τὰ ἴχνη πολυγωνικῶν τειχῶν, ἅτινα ἐκαθαρίσθησαν εἰς ἓνια σημεῖα καὶ ἀπεδείχθησαν σφζόμενα μέχρις ὕψους 2—2,50 μ.

Ἡ κυρίως ἀνασκαφὴ διεξήχθη ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ νοτίου λοφίσκου ἐντὸς τοῦ ἀγορασθέντος ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας κτήματος Τσιάνου, ἀπεκάλυψε δὲ κτηριακὸν συγκρότημα ἀνήκον πιθανώτατα εἰς Ἀσκληπιεῖον, τοῦ ὁποίου ἐκαθαρίσθησαν πλήρως μὲν δύο αἰθουσαι, τῶν αὐτῶν ἀκριβῶς διαστάσεων καὶ προσανατολισμοῦ, χωριζόμεναι διὰ κοινῆς μεσοτοίχου, ἐν μέρει δὲ συνεχόμενον τῇ νοτίᾳ αἰθούσῃ δωμάτιον.

Νοτιά αἰθουσα : (Πί ν. 62 γ) (Σχ εδ. 1, Ν).

Πρόκειται περὶ ὀρθογωνίου ἐπιμήκους σηκοῦ,

1. Διάγραμμα τῆς περιοχῆς Φενεοῦ βλ. ἐν JHS XXII (1902) 228 κ. ἑ. εἰκ. 1. Διὰ βιβλιογραφίαν κλπ. Pauly - Wissowa R. E. XIX 1963—1980.

Pheneos. Frazer, Pausanias V, XIV, I καὶ I. G. V, 581.

διαστ. 10 μ.Χ6,10 μ. ἐσωτερικῶς. Κατὰ μήκος τῆς δυτικῆς στενῆς πλευρᾶς τοῦ σηκοῦ ἀνευρέθη βάθρον ὀρθογώνιον (μήκους 4,81 μ. πλάτους 2,95 μ. ὕψους 1 μ.), εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκουν οἱ καταστραφέντες ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτῆτος κυβόλιθοι. Εἶναι κατασκευασμένον ἐκ καλῶς πελεκημένων κυβόλιθων φαιοῦ χρώματος καὶ φέρει εἰς τὸ κατώτερον τμήμα τῆς δυτικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς ἐξέχουσαν βαθμίδα. Ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου δόμου, κατὰ τὴν αὐτὴν πλευρὰν, φέρει ἄριστα σφζομένην ἐπιγραφὴν ἀναφερομένην εἰς σύμπλεγμα ἀγαλμάτων, τῶν ὁποίων ὀνομάζει καὶ τὸν τεχνίτην.

ΕΠΙ ΙΕΡΕΩΣ ΤΟΥ ΑΣΚΛΑΠΙΟΥ ΘΗΡΙΑΟΥ ΤΟΥ ΗΡΩΙΔΑ ΚΑΤΕΣΚΕΥΩΘΗ ΤΑ ΑΓΓΑΛΜΑΤΑ (ὕψος γραμμάτων 0,027).

ΑΤΤΑΛΟΣ ΛΑΧΑΡΟΥ² ΑΘΗΝΑΙΟΣ ΕΠΟΙΗΣΕΝ (ὕψος γραμμάτων 0,020).

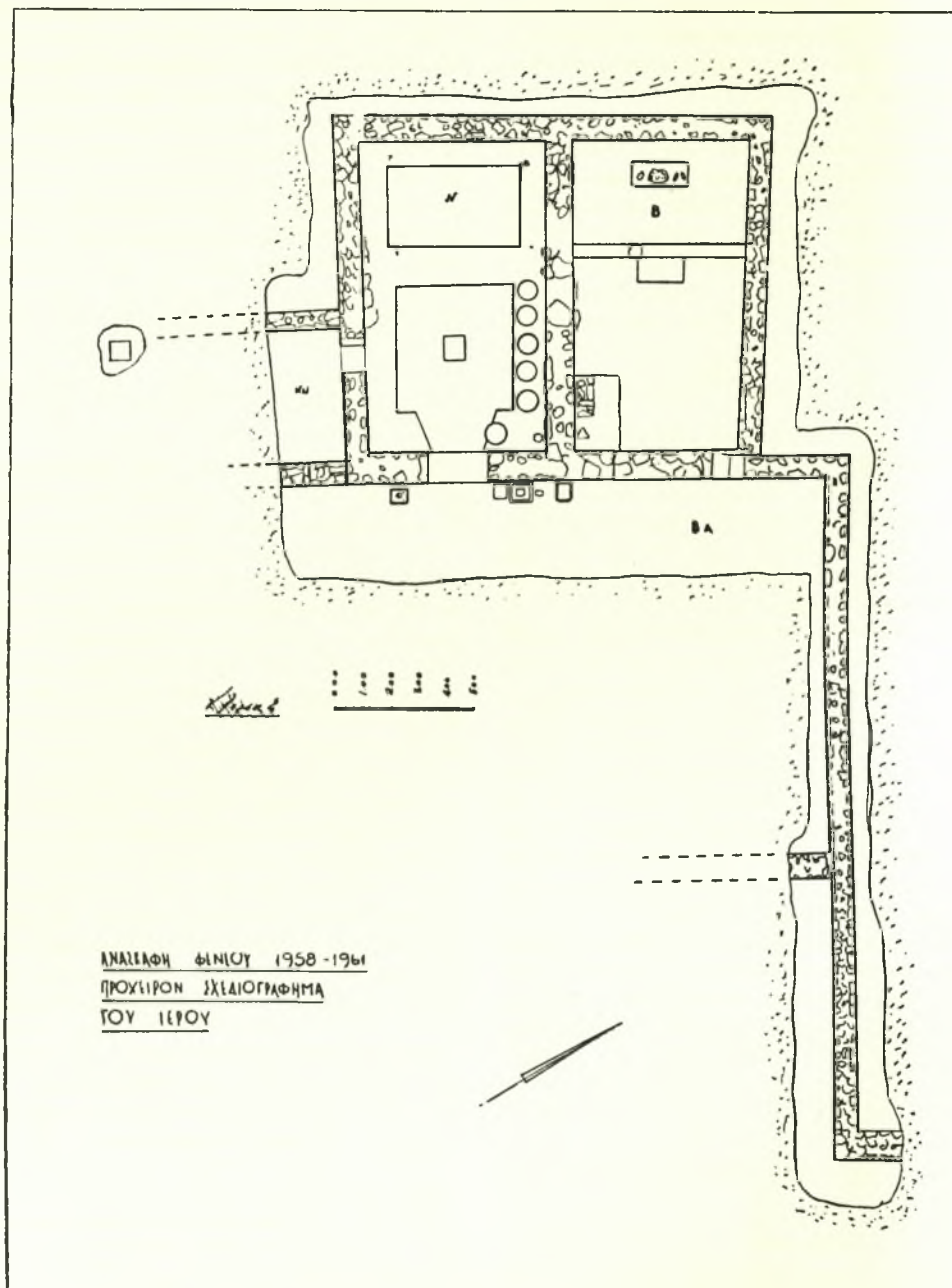
Εἰς τὸ ἀναφερόμενον ἐν τῇ ἐπιγραφῇ σύμπλεγμα ἀνήκουν τὰ ἐπὶ καὶ παρὰ τὸ βάθρον ἀνευρεθέντα τμήματα μαρμαρίνων γλυπτῶν. (Πί ν. 64 α).

Ἐπὶ τοῦ βάθρου ἀνευρέθησαν δύο πέλματα, ἐξ ὧν τὸ δεξιὸν διετηρεῖτο ἀκέραιον, τὸ δὲ ἀριστερὸν εἰς τρία τεμάχια, φέροντα κρηπίδα. Ταῦτα ἔχουν μήκος ἕκαστον 0,80 καὶ ὕψος μέχρι τῶν σφυρῶν 0,45 μ., ἀνήκον δὲ εἰς ἀγαλμα μεγέθους τριπλασίου τοῦ φυσικοῦ. Ἔτερα δύο πέλματα γυμνῶν ποδῶν θὰ ἀνήκον εἰς ἀγαλμα διπλασίου τοῦ φυσικοῦ μεγέθους. Πλὴν αὐτῶν, ἐπὶ τοῦ βάθρου ὁμοίως, εὑρέθη τμήμα ἀγαλματίου παιδὸς κρατοῦντος μῆλον (σφζεται τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ στήθους μετὰ τῆς κρατούσης τὸ μῆλον ἀριστερᾶς χειρὸς) καὶ τὸ κάτω ἥμισυ ἀγαλματίου ἀνδρὸς (σφζ. ὕψος 0,14) φέροντος τὸ ἱμάτιον κάτωθεν τῆς κοιλίας καὶ στηριζομένου διὰ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς ἐπὶ ὄμφαλοῦ. Ἐπὶ καὶ παρὰ τὸ βάθρον περισυνελέγησαν μεγάλοι δάκτυλοι (μήκους 0,17-0,24) ἀνήκοντες προφανῶς εἰς τὸ αὐτὸ μὲ τοὺς τεραστίους πόδας ἀγαλμα.

Εὐθὺς πρὸς δυσμᾶς τοῦ βάθρου, κειμένη μετὰ τὴν ὄψιν πρὸς τὴν γῆν ἐπὶ τεμαχίων κεράμων καὶ «γκρεμισμάτων» τοῦ οἰκοδομήματος, ἀμέσως κάτωθεν διαλυθέντων βυζαντινῶν τάφων ἀνευρέθη τεραστί-

2. Πιθανώτατα πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πausανίου (2, 19, 3) ὡς ὁ κατασκευαστὴς τοῦ ἀγάλματος τοῦ Λυκίου Ἀπόλλωνος ἐν Ἀργεῖ Πρβλ. Thieme-Becker, Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler tom. II, Attalos kai Brunn, Gesch. d. Griech. Künstler I 558. Φαίνεται πιθανόν ὅτι ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἀναφερόμενος Ἀτταλος, ἀνήκων εἰς τὴν κλασσικίζουσαν σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν ἐργάσθη ἐν Φενεῶ μετὰ τοῦ ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Πausανίου (8, 14, 10) ὡς κατασκευαστοῦ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἑρμοῦ ἐν Φενεῶ Εὐχειρος, υἱοῦ τοῦ Εὐβουλίδου περὶ τὰ μέσα τοῦ 2ου π.Χ. αἰ.

ων διαστάσεων κεφαλή γυναικός (ὕψος προτομῆς 0,80 μ.). Ἀδτη κατά τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν φέρει μῆς ἤτο ἐξ ἄλλης ὕλης (Πίν. 63 α-β καὶ 64 γ). Ἡ εἰκονιζομένη θεὰ (Ἵγυία προφανῶς) φέ-

Σχεδ. 1.

εὐρυτάτην ὀπήν, δὲν εἶναι δὲ ὀλόγλυφος. Ἐξ ὑπαρχουσῶν μικροτέρων ὀπῶν κατὰ τὴν αὐτὴν πλευρὰν φαίνεται σαφῶς ὅτι τὸ ὀπισθεν μέρος τῆς κό-

ρει πλεκτὴν ταινίαν ἐν εἶδει στεφάνου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου τῆς εἶναι λίαν αὐστηρὰ καὶ ὀλίγον τραχέα λόγῳ τοῦ

υπερφυσικού μεγέθους. Ἀξιοσημείωτος είναι ἡ διατήρησις τῶν ἐνθέτων ὀφθαλμῶν καὶ τῶν χαλκῶν βλεφαρίδων, κατεσκευασμένων κατὰ τὸν γνωστὸν καὶ ἐκ τῶν χαλκῶν ἀγαλμάτων τρόπον.

Τὰ ἀγάλματα³ ἦσαν πιθανώτατα ἀκρόλιθα, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς ἀνυπαρξίας ἐτέρων μαρμαρίνων τεμαχίων ὡς καὶ ἐκ τῆς ἀνευρέσεως περὶ τὸ βάθρον πλήθους σιδηρῶν ἤλων, τεμαχίων ἐλεφαντοστοῦ καὶ ἰχνῶν ἀπηνθρακωμένης ὀργανικῆς ὕλης (ξύλου), ἐκαλύπτοντο δὲ διὰ πραγματικῶν ἐνδυμάτων.

Πρὸς ἀνατολὰς ὑπάρχει θύρα (πλ. 2 μ.) ἥτις ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀνατολικὴν αἴθουσαν, ἡ ὁποία περιγράφεται κατωτέρω. Ἡ θύρα αὕτη ἔφερεν ἑκατέρωθεν ξυλίνια παραστάδας καὶ ἐκλείετο διὰ ξυλίνης διπλῆς θύρας, τῆς ὁποίας ἀνευρέθησαν ὑπερμεγέθεις σιδηροὶ ἤλοι. Ἐπὶ τοῦ κατωφλίου διακρίνονται ὁμοίως τὰ σημεῖα ἔνθα ἔστηρίζοντο αἱ παραστάδες καὶ ἔσπεροῦντο οἱ σῦρται.

Τὸ δάπεδον τοῦ σηκοῦ κατὰ τὰ ἄκρα μὲν εἶναι κατεσκευασμένον ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ, τὸ δὲ κεντρικὸν αὐτοῦ τμήμα (1.12 μ.Χ4,46 μ.) κατὰ τι ταπεινότερον (12 ἐκ.), διατρεφῆ ψηφιδωτῶν⁴ εἰς καλὴν κατάστασιν (Πί ν. 64 β καὶ 66).

Ὁ διαχωρισμὸς τῶν δύο δαπέδων γίνεται διὰ λιθίνου κυματίου περιβάλλοντος τὸ ψηφιδωτὸν τοῦτο εἶναι κατεσκευασμένον ἐκ τετραγωνικῶν ψηφίδων συνδεομένων πρὸς ἀλλήλας δι' ἐρυθροποῦ ἐπιχρίσματος.

Τὰ περιγράμματα τῶν διακοσμητικῶν σχεδίων ἐγένοντο διὰ λεπτῶν ταινιῶν μολύβδου καὶ ἐν συνεχείᾳ τὰ κενὰ ἐπληροῦντο διὰ ψηφίδων. Ἐγένετο χρῆσις λιθίνων ψηφίδων λευκῶν, φαιῶν καὶ μελαινῶν καὶ πηλίνων ἐρυθρῶν, κιτρινωπῶν καὶ πορφυροειδῶν. Αἱ διακοσμητικαὶ ταινίαι χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ ζωνῶν λευκῶν, ἐρυθρῶν καὶ μελαινῶν καὶ περιλαμβάνουν τρέχουσαν σπειρᾶν (λευκὸν—μέλαν), μαϊάνδρον (λευκὸν—φαιὸν μέλαν—ἐρυθρὸν), ἐντὸς τοῦ ὁποίου καταλείπονται μετόπαι περιέχουσαι ποικιλόσχημα ἀνθέμια, πλοχμὸν περιλαμβάνοντα ἐντὸς αὐτοῦ ἐναλλάξ ἐρυθροῦς καὶ κιτρινωποῦς ρόδακας καὶ τέλος ἀπλῆν διακοσμητικὴν ζώνην, κατὰ τὰ ἄκρα τῆς ὁποίας ὑπάρχουν τετράγωνα, ἐντὸς τῶν ὁποίων παρίσταν-

ται ἀνθέμιον, ρόδακες καὶ τροχὸς πολύχρωμα.

Εἰς τὸ κέντρον τοῦ δαπέδου (Πί ν. 62 γ καὶ 64 δ) κεῖται κατάγειος ἀβαθῆς βωμὸς, παρουσιάζων ἰχνη ἐντόνου καύσεως. Παρ' αὐτὸν ἀνευρέθησαν κατὰ χάραν πηλίνα τελετουργικὰ σκευῆ⁵.

Ἐπὶ τοῦ πρὸς βορρᾶν σκέλους τοῦ περιφερικοῦ δαπέδου ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ ἀπεκαλύφθησαν κυκλικαὶ ὀπαί, ἐξ τῶν ἀριθμῶν, δύο τῶν ὁποίων ἐκαλύπτοντο διὰ στρογγύλων πλακῶν σχιστολίθου φερουσῶν ὀπῆν κατὰ τὸ κέντρον (Πί ν. 62 γ καὶ 65 α). Αὗται, ὡς ἐξηκριβῶθη, ἦσαν φρέατα ὀδηγοῦντα εἰς εἶδος δεξαμενῆς, ἡ ὁποία πιθανῶς ἐξυπηρετεῖ λατρευτικούς καὶ ἰατρικούς σκοπούς. Κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν ὑπῆρχε καὶ ἀβαθὲς στρογγύλον φρεάτιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτίθετο προφανῶς ὕδωρ ἐκ τοῦ ἀντλούμενου ἐκ τῆς δεξαμενῆς.

Ἐπὶ τοῦ δαπέδου, ὀλίγον πρὸς ἀνατολὰς τοῦ κεντρικοῦ καταγείου βωμοῦ, εὐρέθη ἀνεστραμμένον λιθίνον ἰωνικὸν κιονόκρανον ὅπερ δὲν συνδέεται ἀρχιτεκτονικῶς πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ σηκοῦ, ἴσως δὲ προέρχεται ἐκ τοῦ πρὸ αὐτοῦ χώρου ἢ τοῦ συμπλέγματος τῶν ἀγαλμάτων.

Κατὰ τὴν πρόσοψιν τοῦ σηκοῦ ἐπὶ τοῦ ἀνδήρου, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου, εὐρέθησαν πρὸς Ν. μὲν τράπεζα προσφορῶν ἐκ πωρολίθου φέρουσα κατὰ τὸ κέντρον ἀβαθὴ κυκλικὴ ὀπῆ, πρὸς Β. δὲ κατὰ σειρὰν μικρὰ τετραγωνικὰ βάρθρα ἐφ' ὧν θὰ ἔκειντο ἀφιερῶματα.

Βορ. αἴθουσα : (Πί ν. 65 α) (Σχ ε δ. 1, Β).

Καὶ τὸ διαμέρισμα τοῦτο ἐκαθαρίσθη ἐξ ὀλοκλήρου. Εἶναι διαστάσεων 6,35Χ11,05 μ., τῆς στενῆς πλευρᾶς μειουμένης εἰς πλάτος ὀλίγον πρὸς Α. (5,90), ἔχει δηλαδὴ τὰς αὐτὰς περιπὸς διαστάσεις πρὸς τὸ Ν. διαμέρισμα. Κατὰ μήκος τῆς δυτικῆς στενῆς πλευρᾶς ἔκειτο καὶ ἐν αὐτῷ λιθίνον βάρθρον μικροτέρων ἀπὸ τὸ ἀποκαλυφθὲν εἰς τὸ Ν. τμήμα διαστάσεων (Πί ν. 65 γ).

Ἐπ' αὐτοῦ, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν διακρινομένων ἐντομῶν, ὑπῆρχον δύο ἀγάλματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν ἔστηρίζετο μὲ ἀμφοτέρους τοὺς πόδας, τὸ δὲ ἕτερον διὰ μὲν τοῦ δεξιοῦ ἐπὶ τοῦ βάρθρου, διὰ τοῦ ἐτέρου δὲ ἐπὶ ἑλλείποντος νῦν υποστηρίγματος (ὀμφαλοῦ;). Λόγω τοῦ μεγάλου ὕψους τοῦ βάρθρου, τὰ ἀγάλματα θὰ ἐγένοντο ἀντιληπτά κατὰ τὴν καλλιέργειαν ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν⁶ πάντως οὐδὲν ἰχνος αὐτῶν ἀνευρέθη.

Τὸ περὶ τὸ βάθρον δάπεδον ἦτο ἐξ ἐρυθροῦ σκληροῦ χόματος, παρουσιάζοντος ἐνιαχοῦ ση-

3. Πιθανώτατα πρόκειται περὶ συμπλέγματος Ἀσκληπιοῦ καὶ Ὑγείας, τοῦ μὲν καθήμενου, τῆς δὲ ἱσταμένης. Κατὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ κτηρίου ἐκ σεισμοῦ καὶ πλημμυρῶν, τὸ μὲν ἄγαλμα τῆς Ὑγείας κατέπεσεν εἰς τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ ἀνευρέθη, τὸ δὲ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, παρουσιάζον συμπαγέστερον ὄγκον καὶ στηριζόμενον ἐπὶ μεγάλων πελεκητῶν ὀγκολίθων παρέμεινεν· οὕτως ἡ λιθίνη αὐτοῦ κεφαλὴ κειμένη εἰς μικρὸν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους βάθος ἀνεκαλύφθη ἴσως κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἤδη χρόνους.

4. Βλ. Πί ν α κ α 66.

5. Θυμιατήρια, πρβλ. Α.Ε. 1955 σ. 47 εἰκ. 233. Τὰ ἐκ Φενοῦ παρουσίασαν μετὰ τὸν καθαρισμόν ταν σαφῆ τὰ ἰχνη καύσεως προφανῶς ἐν αὐτοῖς θυμιάματος.

μεῖα ἐντόνου καύσεως, ἐχωρίζετο δὲ ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς αἰθούσης διὰ μιᾶς λιθίνης βαθμίδος. Τὸ δάπεδον τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος ἦτο ξύλινον, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ μεγάλου ἀριθμοῦ ἤλων εὐρεθέντων κατὰ χώραν. Εὐθὺς πρὸ τῆς βαθμίδος καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς αὐτὴν ἔκειτο μαρμαρινὴ τράπεζα προσφορῶν (1,70X0,885, ὕψ. 0,725) καταλήγουσα εἰς πόδας λέοντος (Πί ν. 65 β).

Οἱ τοῖχοι ἐνταῦθα ἐκαλύπτοντο δι' ἐπιχρίσματος ζωηροῦ ἐρυθροῦ χρώματος. Ὀλίγα ἑκατοστὰ ὑπεράνω τοῦ δαπέδου ὑπάρχει πλατεῖα διακοσμητικὴ ταῖνια πρασίνου χρώματος. Τὸ ἐπιχρίσμα σφίζεται καλῶς ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας τῶν τοίχων, διατηρουμένων ἐνιαχοῦ μέχρις ὕψους 1,50 - 2 μέτρων.

Τὸ ἄνοιγμα τῆς θύρας ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἦτο ἀντίστοιχον ἀσφαλῶς πρὸς τὸ τῆς νοτίου αἰθούσης, διὰ μεταγενεστέρου ὁμοῦ ὀρύγματος ἔχει ἀφαιρεθῆ ἀριθμὸς τις λίθων, εἰς τρόπον ὥστε δὲν εἶναι σαφὴς πλέον ἢ ἀρχικὴ τοῦ μορφῆ.

Ἐντὸς τῆς αἰθούσης ταύτης ἐγένετο μία τομῆ, ἣτις ἀπεκάλυπεν τὴν γωνίαν κτίσματος προγενεστέρας ἐποχῆς* (Σ χ ε δ. 1, Δ) εὐθὺς ὑπὸ τὰ θεμέλια τοῦ ἀνασκαπτομένου κτηρίου. Ἐπίσης κατέδειξεν ὅτι τὸ κενὸν μέχρι τοῦ ξυλίνου δαπέδου εἶχε πληρωθῆ διὰ λιθαρῶν καὶ «μπάζων», ἵνα ἐπιτευχθῆ ἰσοπέδωσις.

Ἀνατολικὴ αἴθουσα : (Σ χ ε δ. 1, ΒΑ).

Πρὸς ἀνατολὰς τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων διαμερισμάτων ἐκτείνεται μεγάλη αἴθουσα (13,35 μῆκος καὶ 20 μ. πλάτους), τμήμα τῆς ὁποίας ἀνεσκάφη. Ἐνταῦθα οἱ τοῖχοι ἐκαλύπτοντο δι' ἐπιχρίσματος κυανοῦ χρώματος. Μέγα μέρος τῆς αἰθούσης ταύτης ἔχει διαταραχθῆ ἐκ μεταγενεστέρων ταφῶν, πιθανῶς τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων.

Νότιον δωμάτιον : (Σ χ ε δ. 1, ΝΝ).

Πρὸς Ν. τῆς νοτίας αἰθούσης ἐκαθαρίσθη κατὰ τὸ περιλαμβανόμενον εἰς τὸ ἀνήκον εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ὑπηρεσίαν γήπεδον, τμήμα δωματίου, τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον ἔκειτο εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον ἀπὸ τοῦ τῆς παρακειμένης αἰθούσης. Πρὸς τὴν ἀνατολικὴν αἴθουσαν τοῦτο φέρει

6. Ὁ ἀνευρεθεὶς τοῖχος ἀνήκει εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ὡς ἀπέδειξεν ἡ μελέτη τῶν συλλεγέντων ὀστράκων, ἐκ τῶν ὁποίων, τὰ πλεῖστα ἀνήκον εἰς τὴν ΜΕ ἐποχὴν, ὀλίγα δὲ εἰς τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους. Τοῦτο εἶναι σημαντικὸν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ γεγονός ὅτι ἡ Φενεὸς ἀναφέρεται ἤδη εἰς τὸν Ὅμηρον (Β 603 κ.ε.) καὶ ἡ παράδοσις συνδέει αὐτὴν πρὸς τὸν Ἡρακλέα.

ἄνοιγμα, τὸ ὁποῖον δὲν διεπιστώθη εἰσέτι ἂν ἀπετέλει θύραν ἢ παράθυρον, δεδομένου ὅτι εὐθὺς πρὸς ἀνατολὰς ἀνευρέθη κτιστὸς μεταγενέστερος τάφος, ὅστις δὲν ἐπέτρεψε τὴν εἰς βάθος ἔρευναν.

Περὶ τὸ κεντρικὸν συγκρότημα ἐγένοντο τομαὶ κυρίως διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς περιβαλλούσης τυχὸν αὐτὸ κιονοστοιχίας. Ἐξ αὐτῶν μία γενομένη εἰς ἀπόστασιν 50 μέτρων περίπου πρὸς ἀνατολὰς, ἀπεκάλυψε δύο λιθίνους πεσσούς, ὑπολείμματα μνημειώδους εἰσόδου μεγάλης αἰθούσης, σφισσομένους εἰς ὕψος 1,85 (μῆκ. πλ. 0,70X 0,70). Ἐτέρα τομῆ ἀπεκάλυπεν ὅτι ἐκ τοῦ βορείου τοίχου τῆς ἀνατολικῆς αἰθούσης ἄρχεται τοῖχος μὲ κατεύθυνσιν πρὸς Β. ἀνήκων προφανῶς εἰς ἑτέραν αἴθουσαν. Ἐτερος πεσσὸς ἀπεκαλύφθη πρὸς Ν. τοῦ νοτίου δωματίου.

Μικρὰ εἰρήματα : Ἐν τῇ ἐπιχώσει ἀμφοτέρων τῶν αἰθουσῶν εὐρέθησαν πλεῖστοι λύχνοι ἐκ πηλοῦ, πολλὰ νομίσματα, κυρίως τῆς Φενεοῦ, τεμάχια μικρῶν δαλίνων ἀγγείων, πλῆθος ἀγνύθων, κλειθρα ἐκ σιδήρου, χαλκᾶ ἱατρικὰ ἐργαλεῖα (λαβίδες, εἰδικὰ κοχλιάρια) κ.ἄ. Ἐκ τῶν εὐρημάτων ἐνδιαφέροντα εἶναι χαλκοῦν ὁμοίωμα πετάλου ἵππου, ὄπερ φέρει ἐκτύπων τὴν παράστασιν τοῦ Περσέως ἐπὶ τοῦ Πηγάσου (Πί ν. 65 δ)· ἅπαντα εἶναι καλῆς διατηρήσεως καὶ τέχνης. Ἐπίσης εὐρέθησαν κεφαλὴ κωμικοῦ εἰδωλίου γραιίας, εἰς εὐμεγέθους τρίμυξος λύχνος, τεμάχιον μαρμαρίνου εἰδωλίου, τεμάχια πηλίνων λεοντοκεφαλῶν σίμης, καὶ ὠν στρουθοκαμήλου (Πί ν. 65 ε).

Τὸ εἶδος τῶν εὐρημάτων, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ μεγάλου βάθρου προαναφερθεῖσαν ἐπιγραφὴν, ἀποτελεῖ βάσιμον στοιχεῖον ὅπως τὸ οἰκοδόμημα ἀποδοθῆ εἰς ἱερὸν Ἀσκληπιοῦ. Τοιοῦτον ἱερὸν οὐδόπως ἀναφέρεται ἐν τῇ γραπτῇ παραδόσει, μόνον δὲ στοιχεῖον περὶ τῆς ὑπάρξεως λατρείας Ἀσκληπιοῦ ἐν Φενεῷ τυγχάνει μεταγενέστερον νόμισμα φέρον τὴν προτομὴν του*.

Ἐπὶ τοῦ Πausanίου εὐλόγως δὲν ἀναφέρεται τὸ ἱερὸν τοῦτο, ἐφ' ὅσον λόγῳ τῆς θέσεώς του κατὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ λόφου θά ἔδει νὰ εἶχεν ὀπωσδήποτε καταστροφὴ πρὸ τῆς διελεύσεως τοῦ περιηγητοῦ ἐκεῖθεν, δεδομένου ὅτι ὁ Πλίνιος* ἀναφέρει πέντε μεταλλαγὰς τῆς λίμνης ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του, ὁ δὲ Πλούταρχος* ὑπανίσσεται φοβερὰν καταστροφὴν ἐπὶ τῆς ἰδικῆς του. Ἡ βίαια καταστροφὴ ἐκ φυσικῶν φαινομένων διεπιστώθη καὶ ἀνασκαφικῶς, ἐκ τῆς περαιτέρω δὲ μελέτης τῶν

7. Mionnet : Description des Medailles Antiques Grecques et Romaines, Suppl. 4 No 79.

8. Nat. Hist. XXXI, 5A.

9. De Sera Numinis Vindicta 12, 10.

στρωματογραφικῶς συλλεγέντων ὀστράκων θὰ καταστῆ δυνατὸς καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν χρόνων καθ' οὓς ἐπῆλθεν αὐτή.

E. ΠΡΩΤΟΝΟΤΑΡΙΟΥ - ΔΕΥΤΕΡΑ

*

CORINTH EXCAVATIONS (1961)

The excavations of the American School of Classical Studies at Corinth were resumed on April 17 of 1961 and continued until June 10. The excavation was in charge of Henry S. Robinson, assisted by members of the School: William Berg, Steven Lattimore, Robert Schmiel, Theodora Stillwell and Ronald Stroud. Work was concentrated on the southern edge of the ancient Agora, south of the South Stoa and westward from the position of the South Basilica. Lesser projects were undertaken on the slopes of Acrocorinth and to the north of the north city wall.

In the major area we concentrated on removing the modern and Turkish fill in an effort to expose the level of Byzantine occupation; this project is a continuation of that undertaken in 1959 and 1960 when we excavated to Byzantine levels in the area directly west of the South Stoa. In the current campaign we cleared to Byzantine levels the eastern half of the area. Here we located the extension southward of the Kenchreai Road. This road, constructed in Roman times, was built directly through the South Stoa at the time of the Roman reconstruction of that building. The earlier excavations had exposed the pavement of the road for only a short distance south of the rear wall of the South Stoa. It is now apparent that the Roman road continued due southward, rising at one point in a broad flight of at least four steps as the natural ground level also rose. The road was originally paved throughout its entire length with slabs of hard limestone. Much of the paving material had been removed in the late Roman or Byzantine period; but the level of the roadway changed very slightly—except at its northern end—from Roman until Frankish times. There is now evidence to suggest that the road was first laid out and paved in the first half of the first century A.D.: the *terminus post quem* for the construction would appear to be approximately 35 A.D., the date at which an earlier well lying in the line of the road was

filled in and covered over. In the 12th and 13th centuries several large houses were built on both sides of the Kenchreai Road behind the South Stoa (Plate 67). In one of these we have found traces of a well-paved floor of tile; another is characterized by a large courtyard with well and a large storeroom equipped with a stairway leading to a roof or to an upper gallery. The courtyard of this latter house is entered from an alley extending due eastward from the Kenchreai Road; the alley, apparently a Byzantine rather than a Roman construction, was in part paved with re-used blocks of the Kenchreai Road surface. Opposite this alley there appears to have been in the 12th and 13th centuries another alley extending westward; it, however, was not paved and was in use for only a short time—not long after its construction it was blocked off and its eastern end was incorporated into the common courtyard of two houses lining the west side of the Kenchreai Road. In the southern portion of this area, where the natural ground level rises, we found very little difference in level among structures of Greek, Roman and Byzantine times. At one point a Roman mortared wall with traces of painted wall stucco appears to have been re-used in a 12th century house, the floor level of which is barely 2 centimeters higher than that of the late Roman structure. Near by, on the opposite side of the Kenchreai Road, late Roman floor levels lie almost directly upon Hellenistic mortared pavements. It is to be expected, therefore, that the plans of the Roman and Greek structures in this area will have been very seriously disturbed by the later constructions; it is not proposed to commence the removal of the Byzantine walls and the investigation of the earlier levels until the 1963 campaign.

The finds from the excavation south of the South Stoa are in general of minor interest; no significant fragments of sculpture or of inscriptions occurred and the pottery recovered was in general of familiar type. We did, however, open an unusually large number of wells, none of which are connected with the system of Peirene man-holes. At least ten wells were located and eight of these were excavated. None of those which still contained ancient fill was earlier than the first century after Christ. One well, of the early 13th century, contained a large amount of wood, including one object,

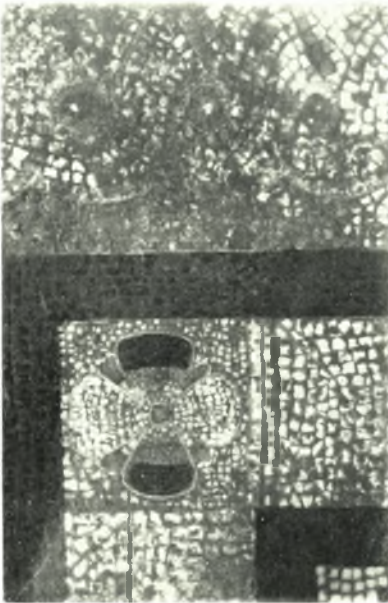
Φενεός: α-β. Ἀπόψεις τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ πρὸς Β. κειμένου ὑψώματος
Καστανοβούνη, γ. Ἡ νοτ. αἴθουσα ἀπὸ Α

Φεινός: α-β. Μαρμαρίνη κεφαλή Ὑγείας

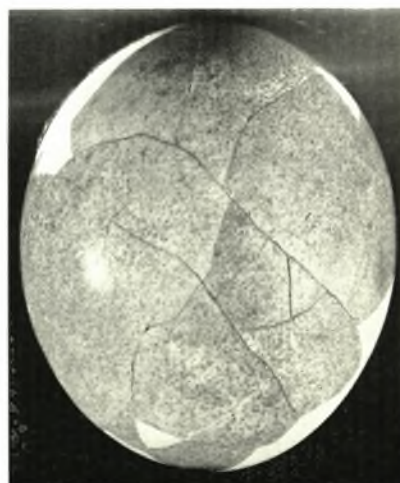

Ε. ΠΡΩΤΟΝΟΤΑΡΙΟΥ - ΔΕ:Γ.ΛΑΚΗ

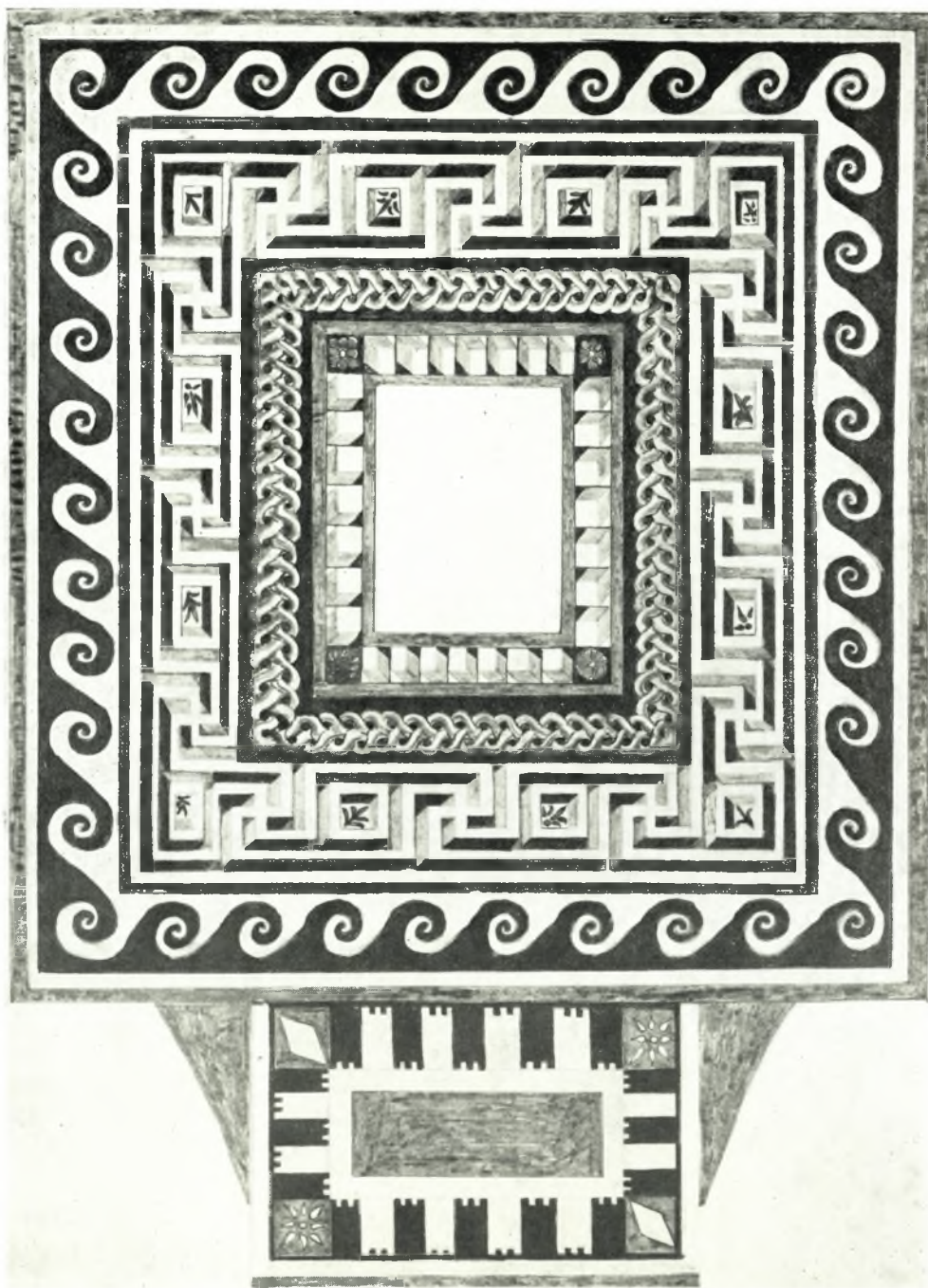

Φενεός: α. Τὰ μαρμαρ. ἄκρα τῶν ἀγαλμάτων ὡς εὑρέθησαν ἐπὶ τοῦ βάθρου κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν, β. Λεπτομέρεια ψηφιδ. δαπέδου νοτ. αἰθούσης, γ. Μαρμ. κεφαλὴ ἐκ τῶν ὀπισθεν, δ. Πήλινα πύραυλα εὑρεθέντα in situ εἰς τὴν Ν. αἴθουσαν

Ε. ΠΡΩΤΟΝΟΤΑΡΙΟΥ - ΔΕΥΛΑΚΗ

Φενεός: α. Ἡ βορεία αἴθουσα ἀπὸ ΝΑ, β. Τράπεζα αἰθούσης Β, γ. Τὸ βάθρον ἐν τῇ αἰθούσῃ Β ἀπὸ ΝΑ., δ. Χαλκοῦν ὁμοίωμα πετάλου ἵππου φέρον παράστασιν Περσέως ἐπὶ τοῦ Πηγάσου, ε. Ὁδὸν στρουθοκαμήλου εὑρεθὲν παρὰ τὴν τράπεζαν προσφορῶν τῆς Α. αἰθούσης

Φενεός: Ψηφιδωτόν δάπεδον

Ε. ΠΡΩΤΟΝΟΤΑΡΙΟΥ - ΔΕΓΓΛΑΚΗ